

"Fiat lux ...", Is de eerste straatverlichting te Oostende wel in 1679

aangebracht ?

Sinds 1973 zitten wij volop in een crisis die men in den beginne als recessie bestempelde om oudere burgers de panische schrik van de jaren 1929 niet op het lijf te jagen. Aan de basis van deze crisis ligt, zo wordt het ons toch algemeen voorgehouden, de constante forse prijsstijgingen van de petroleumprodukten.

Wij hebben de autoloze zondagen gekend, de snelheidsbeperkingen. Om aan de energiecrisis het hoofd te bieden kregen wij te horen dat wij het met 20 % minder stookolie voor verwarming zouden moeten stellen, enz., enz. En toch baden steden en dorpen en autowegen tijdens het nachtelijke duister nog altijd verder in een zee van licht. Dit tot grote verwondering van vreemdelingen die maar niet kunnen begrijpen hoe een land dat over geen noemenswaardige energiebronnen beschikt zich dergelijke luxe kan en durft te permitteren. Bezorgdheid om een veilig wegverkeer en de overtuiging dat lichtreduktie slechts minimale besparing zou opleveren schijnen de drijfveer te zijn voor het behoud van de feerie.

Onze voorouders kenden geen nachtelijk wegverkeer. Zij hadden geen benul van lumen, watt, noch ampère. Eeuwenlang hebben zij het moeten roeien met oliepit of kaars binnenshuis of met een toorts buitenshuis wanneer het al te donker was om zich op straat te wagen. In normale omstandigheden was Oostende van het ogenblik af dat zij met wallen en grachten was omsloten 's nachts een veilige stad. Bij valavond gingen de stadspoorten dicht. In een stad van amper 4 à 5 000 inwoners kende iedereen ook iedereen. Alleen was men wel op zijn hoede voor het slechtbetaalde soldatenvolkje dat te Oostende was gekazerneerd en voor vreemde bootslui die nu en dan onze haven kwamen aandoen. Toch kon men gerust wezen, want op de vestingen waren wachtposten uitgezet en patrouilles doorkruisten de voornaamste straten. Straatverlichting was dan ook tot voor een 300 jaren een overbodige luxe.

Zo wij onze, voor de stadshistoriek zo waardevolle kroniekschrijver, Bowens, mogen geloven verschenen de eerste straatlantaarnen in Oostende in 1679. Zich steunend op de gedenkschriften van de stad noteert hij onder dit jaar "Ter oorzaak van de menigte des Volks 't gone alsdan binnen Oostende was wierder er in alle de straeten van de Stad Lanteerns gehangen om 's avonds met gerustheyd te kunnen uytgaen".

Bij het lezen van het slot van deze aanhaling zullen velen wellicht de wenkbrauwen fronsen. Laat ik ze gerust stellen, het kleine Oostende was nog geen Montmartrewijk. Na het invallen van de duisternis bleven de Oostendeaars normaliter thuis. Er zijn altijd uitzonderingen. Het stadsmagistraat betoonde voor deze enkelingen een paternalistische bezorgdheid en stond erop hun veiligheid maximaal te garanderen. Dus "Fiat lux" ? Er moest straatverlichting aangebracht worden. Waarom zult U zich afvragen ? Bowens geeft hierop een antwoord, dat wellicht enige verduidelijking vereist ; "Ter oorzaak van de menigte des Volks". Deze massa volks waren nog geen zomertoeristen. Deze groep zou minimaal eerst rond 1780 komen opduiken. Toch zou men ze onder de volksironische benaming van toeristen kunnen rangschikken wanneer men hiermede de militairen wil aanduiden die periodisch ons land en onze stad met een al te lang en weinig gewent bezoek kwamen vereren, zoals dit o.m. het geval was in '14-'18 en '40-'45. Toch was er een merkkelijk verschil. Vóór zowat 300 jaren verbleven deze militairen maar voor korte tijd in onze stad. Deze militairen waren daarenboven geen vijanden maar Spaanse troepen of bondgenoten van Spanje. De 17de eeuw is zoals men weet geen periode die in onze vaderlandsche geschiedenis geboekstaafd wordt als een tijd van "vrede, peys ende welvaart", wel

integendeel. Veelal wordt deze eeuw als de "Ongelukseeuw" van onze geschiedenis gedoodverfd, en ons land tot het "slagveld van Europa" bestempeld. De Franse expansiepolitiek van Lodewijk XIV op zoek naar natuurlijke grenzen was hieraan zeker niet vreemd. Oostende kende dan ook de dubieuze eer, na de overgang van Duinkerke in Franse handen in 1662, de enige haven van de Spaanse Nederlanden te worden. Als dusdanig kreeg Oostende plots een polyvalente havenfunctie toegevoegd, zij het dan van eerder beperkte omvang. Oostende werd de Handelshaven, de passagiershaven, de vissershaven, de kapershaven van de Zuidelijke Nederlanden. In tijden van intern-Europese spanningen werd zij ook een militaire transithaven. Bij die gelegenheden zagen onze voorouders compagniën van zoveel diverse natiën in onze straten opstappen, frele Italianen, bonkige Duitsers, rijzige Engelsen, kleurrijk gerokte Schotten en gabasaneerde Spanjaarden, met of zonder het bont gewriemel van dikwijls haveloze soldatenvrouwen en soldatenkinderen.

De concentratie op Oostende van troepen die naar Engeland of naar Spanje moesten overgebracht worden was dikwijls oorzaak van allerlei moeilijkheden, wrijvingen en botsingen. Het stoere soldatenvolkje trachtte zijn angst voor het langdurig dobberen op een woelige zee te verdoezelen onder de mantel van overmoedige luidruchtigheid.

Met de troepen die uit de logge hoogboordige galjoenen aan de wal werden gezet had men minder last. Het stampen en slingeren van de schepen zat hen nog te veel in de benen. Zij waren te rustigblij weer vaste grond onder de voet te hebben en verteerden doorgaans in stilte de doorgestane zeeperikelen. Alleen wanneer zij in te grote getale werden ontscheept rezen er problemen op in het te kleine Oostende. Dit was in die jaren precies het geval. Het magistraat achtte het nodig een straatverlichting aan te brengen "tot het prevenieren de gedeurige molestien ende dieverien".

Wij kennen hiermede grosso-modo, zonder al te veel in détails te treden, de factoren die aanleiding gaven tot het aanbrengen van de eerste straatverlichting te Oostende. Toch zit er ons iets dwars, nl. het jaartal waarop die verlichting werd aangebracht.

Zoals hoger vermeld, zou naar Bowens de eerste straatverlichting in 1679 hebben gefunctioneerd. Wij kunnen natuurlijk niet meer de resolutieboeken van het Oostendse magistraat raadplegen, want die zijn bij een toeristisch bezoek van onze Oostelijk N.A.V.O.-bondgenoten in mei 1940 in de vlammen opgegaan. Alleen resten ons nog de 17de eeuwse stadsrekeningen die op het Algemeen Rijksarchief te Brussel worden bewaard. Deze rekeningen beslaan niet een jaarlijkse kalenderperiode van december tot december, maar wel van september tot september van het daaropvolgend jaar.

Bij het napluizen van deze rekeningen stellen wij vast dat de onkosten voor het aanbrengen van straatverlichting niet alleen in 1678-1679 geboekt staan maar ook voorkomen in de rekeningen van september 1677-september 1678.

Zo wordt voor het jaar 1677-1678 2.681 P. en 6 sch. betaald "over het maecken ende leveren van diversche lanteerens diende omme bij naghte te lichten deselve gestelt soo aen den Stadthuyse als andere pub(lieke) plaetsen".

Jacques Derdein, "mre bleckslaeger" ontving 778 P. en 2 sch. parisis "over leveringhe van differente lanteerens".

De nodige "ysere haermens" om de lantaarnen op te hangen werden geleverd door de meestersmid Anthone Ricam voor 469 P. 15 sch. par.

Laureyns Everle kreeg 348 P. en Van den Houcke 107 P. 4 sch. par. "over het schilderen van de bovenschreven lanteerens ende isere haerems".

Bouwdewyn Willems, "mre gelaesemaeker" ontving 394 P. 11 sch. "over leveringhe van glas ende hantwerck tot de lanteerens alsook refectie aen de gelaese veynsters van den stadthuyse als andersins".

Jan Sarrasyn, Michiel De Gruyter en anderen bezorgden "olie ende keerssen".

Jan Deys cum suis traden aan als "opstekers van de lanteerens deser stede". Al deze gegevens dwingen ons een rectificatie te brengen aan de tot nog toe voorgehouden datering voor het aanbrengen van de eerste straatverlichting te Oostende. Het licht scheen in de Oostendse straten voor het eerst in 1677-1678 en niet in 1679 zoals Bowens het ons heeft gemeld.

Hoeveel lantaarnen er werden opgehangen staat in de rekeningen niet vermeld. Waar zij precies werden aangebracht evenmin. Als enige zekere plaatsaanduiding staat alleen aangegeven, het stadhuis en andere publieke plaatsen.

Uit de rekeningen van 1678-1679 kunnen wij opmaken dat de verlichting gedurende 7 maanden slechts werd aangestoken en dit voor de prijs van 580 P. 16 sch. par. Verder weten wij dat Jacques Derdyn voor 217 P. 8 sch. par. "nieuwe lanteerns ende lampen" leverde en Passchier Van Isegem "lampen dienende tot stads-lanteerens" aanbracht voor 56 P. 17 sch.

In de periode september 1679-1680 werden nog 84 P. 2 sch. par. uitgegeven aan Jacques Derdeyn, "Bleckslaeger over het maeken ende repareren diversche stads-lanternen". De stadsverlichting brandde echter maar gedurende twee maanden. Hiervoor werd 148 P. 16 sch. par. betaald.

In de rekening lopend van september 1680 tot september 1681 staat kort lakonisch genoteerd dat aan Anthone Ryckham cum suis 13 P. 16 sch. par. werden uitgekeerd en dit voor "het afdoen van de lantairens".

Met de schitterende innovatie van de jaren 1677-1678 was het plots gedaan. Hiermede zat Oostende opnieuw in het nachtelijke duister gehuld en dit voor iets meer dan 100 jaar.

Dit betekent natuurlijk niet dat er tussen 1680 en 1781 niet de minste verlichting op de Oostendse straten of pleinen te bespeuren viel. In de 18e eeuw flikkerde "aen beyde de hoecken van den stadthuyse" een povere olielamp, die alleen dan nog werd aangestoken "gedeurende de wintermaenden ter daeghen sonder maneschyn". Twee olielampen op de Grote Markt dat was alles wat Oostende aan verlichting te bieden had tot 1781.

Eerst in de winter 1781-1782 werd opnieuw overgegaan tot het aanbrengen van een nu definitief blijvende straatverlichting met "lanteerns met lichtschermen". Een speciale belasting werd trouwens geheven "om te contribueren tot het verlichten van geheel de stad mits elk huysgezin daer in zoude betaelen volgens zijnen Staet en conditie".

Oostende kreeg welgeteld 56 lantaarnen, gehangen dwars boven "alle kruysstraten".

Het invoeren van deze straatverlichting was nu niet meer ingegeven door de schrik om wanordelijkheden veroorzaakt door militairen. Straatverlichting werd in 1781 wenselijk en nodig geacht omdat Oostende het trefpunt geworden was van alle zeevarende West-Europese natiën en zijn bevolking, zijn haven- en handelsactiviteit sterk waren gestegen.

Al zat Oostende, finantieel gezien, ook in vorige eeuwen bijna steeds in de rode cijfers, een zeer lange volgehouden traditie dus, dan was het zeker niet de post, verlichting, die de oorzaak was van het chronisch deficit van de stadskas.

Het beperkt aanbrengen van lantaarnen, het aansteken van de verlichting in de allernoodzakelijke gevallen - bij nachten zonder maneschijn -, het tijdig doven van de lichten waren zovele voorbeelden en vormen van energiebesparing die men tot ver in de 19e eeuw heeft toegepast.

Dit alles is nu volmaakt verleden tijd. Besparing is een woord dat uit het huidig taalgebruik van een consumptiemaatschappij gebannen schijnt. Fiat lux... Laat de lichten maar branden.

D. FARASYN